

навчальних предметів зазначене питання вивчається раз на п'ять років. Протягом останніх 5 років це питання розглядалося на засіданнях колегій (рад) відділів освіти, педагогічних рад навчальних закладів, прийняті відповідні рішення, видані накази.

Поряд з цим мають місце й ряд суттєвих недоліків. Аналіз відвіданих уроків, зрізів знань і практичних навиків школярів показав, що учні сьомих класів поверхово знають географічну номенклатуру, не навчилися характеризувати об'єкти за типовим географічним планом, їм важко застосувати теоретичні знання до пояснення конкретних явищ, процесів, встановити причинно-наслідкові зв'язки. У 8-9 класах в учнів недостатньо сформовані знання фізико-географічного та економіко-географічного районування України, основні географічні поняття: геоекологічна ситуація, циклон і антициклон, льодовикові форми рельєфу, міжнародний поділ праці, економічний район. Учні 10 класів не вміють характеризувати природно-ресурсний потенціал країн та регіонів, допускають помилки в аналізі структури експорту та імпорту країн різних регіонів світу.

Потребує подальшого удосконалення система роботи з обдарованими дітьми у м. Чорткові, Заліщицькому, Монастирському та Чортківському районах.

Тільки у лютому 2016 року учні 7-их класів отримали підручники в кількості 45 відсотків до потреби. Недостатньо забезпечені підручниками для профільного вивчення географії десятикласники, а для учнів 11-х класів такі підручники взагалі не надходили.

Навчально-матеріальна база кабінетів географії у багатьох випадках не відповідає сучасним вимогам, застаріла, не сприяє якісному засвоєнню програмового матеріалу. Гостро стоїть проблема забезпечення метеорологічними приладами (гігрометр, барометр, психрометр), глобусами, компасами, колекціями гірських порід та мінералів, настінними географічними картами з різних курсів географії.

Адміністрації загальноосвітніх навчальних закладів не вживають конкретних заходів для виконання вимог Положення про навчальні кабінети загальноосвітніх навчальних закладів, яке затверджене наказом Міністерства освіти і науки України від 20.07.2004 р. № 601. Зокрема, в багатьох школах у кабінетах географії відсутні експозиції змінного характеру (виставка кращих робіт учнів, матеріали до теми наступних уроків, результати дослідницької роботи тощо), не створені тематичні картотеки дидактичних та навчально-методичних матеріалів, навчально-наочних посібників, навчального обладнання.

У ряді шкіл області (Ліщанецька ЗОШ I-II ст. Буцацького району, Черняхівська ЗОШ I-III ст. Збарзького району) відсутні метеорологічні пости. Як наслідок, учні не мають можливостей для практичного застосування здобутих географічних знань та користуватися джерелами географічної інформації.

У більшості шкіл області не виділяються години із варіативної складової навчальних планів для організації факультативних занять, гурткової роботи.

На низькому рівні залишається інформаційно-методичне забезпечення вчителів. Через відсутність коштів бібліотеки загальноосвітніх навчальних закладів не поповнюються науково-методичною, енциклопедичною, інформаційно-довідковою та фаховою літературою. Періодичні фахові видання передплачують вчителі особисто, а не за рахунок шкільних коштів.

ФОРМУВАННЯ ЗНАННЄВОГО КОМПОНЕНТУ НА УРОКАХ ГЕОГРАФІЇ ЗАСОБАМИ НАРОДНОЇ ТВОРЧОСТІ

Ольга Варакута

Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра географії та методики її навчання, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса 2а.

ovarakuta@ukr.net

У статті розкрито сутність та зміст окремих видів народної творчості. На конкретних прикладах у вигляді фрагментів уроків з курсу «Географія. Загальна географія. 6 клас» показано технологію застосування легенд, казок, загадок, прислів'їв, приказок, прикмет та ін. у формуванні знаннєвого компоненту змісту географічної освіти шестикласників.

Ключові слова: *словесна народна творчість, фрагмент уроку, легенда, казка, загадка, прислів'я, прикмета.*

Ще в глибоку давнину народна творчість відіграла важливу навчально-виховну роль у розвитку кожної особистості. У ній акумулювалася мудрість народу, його багатовіковий досвід, думи і сподівання. Причиною виникнення цього мистецтва було прагнення людей до організації трудового досвіду в словесних формах, які найлегше і найміцніше закріплювалися в пам'яті, – у формах двовіршів, прислів'я, приказок, загадок, легенд, бувальщин, казок, повір тощо.

Легко замінюючи довгі міркування та повчання, ці види народної творчості стали ефективним засобом виховання найкращих людських рис. Цікаво, що більшість з них не втратила з століттями своєї навчальної цінності.

Елементи народної творчості доцільно використовувати під час вивчення географії в школі. На різних етапах уроку вони образно характеризують географічний об'єкт, факт чи явище і збуджують відповідні емоції, підвищують увагу учнів, допомагають краще засвоїти географічний зміст, не викликаючи при цьому втоми, розвивають художньо-географічну мову, виховують любов до природи, повагу до країни, людей і результатів їхньої праці, дають змогу наочніше охарактеризувати географічні процеси та явища, розкривають ознаки географічного об'єкта, підвищують інтерес учнів до вивчення предмета, активізують їхню діяльність, зацікавленість, увагу, прагнення знати більше, розвивають працездатність під час пошуку художнього слова до опису явища, об'єкту, факту, країни, людей.

У навчально-методичній літературі з географії є незначна кількість наукових робіт вчених, методистів і вчителів, у яких розкривається методика використання елементів народної творчості у процесі формування географічних знань. Зокрема, це праці таких вчених як: В.Пестушко, Н. Сinya, О. Матус та ін.

Існує безліч визначень терміну «народна творчість». Зокрема, літературознавчий словник-довідник дає визначення народної творчості як сукупності творчої діяльності народу, яка виявляється у різних видах мистецтва: в усній словесній поезії, музичних вокально-інструментальних творах, танцях, хороводах, сценічній грі, драмі, в народній архітектурі та найрозмаїтіших різновидах малярської, декоративно-ужиткової творчості – вишивання, різьблення, художнє ткання, писанкарство, кераміка, витинання тощо».

Щодо «усної народної творчості», то, як вказано в Українській Літературній Енциклопедії, - «це самодіяльне у своїй основі словесне мистецтво, органічна складова фольклору».

Переважно колективний спосіб творення й удосконалення художніх зразків протягом тривалого часу, усні форми поширення, масовість побутування, постійне варіювання твору в межах певної традиції як природна форма його функціонування – усе це зумовило складання в народній творчості характерної поетики, специфічного стилю.

Розглянемо сутність окремих видів народної творчості, які доцільно використати для формування знаннєвого компоненту географічного змісту.

Казки . Один з основних і найпоширеніших жанрів усної народної творчості. Якщо в казці живі істоти, а також дерева, гори й зорі розмовляють, радіють чи сумують, то це не слід сприймати як пусту фантазію. Так у свідомості наших пращурів відображався об'єктивний світ й висловлювалося ставлення до природи. Згодом магічна функція казки забувалася, але залишалася пильна увага до природи, звичка до спостережень над її явищами, що допомагали поступово виробити раціональні шляхи користування природними скарбами[5,6,9].

Водночас казки відзначаються національними особливостями, відображають спосіб життя народу, його працю і побут, природні умови, а також індивідуальні риси виконавця-оповідача (казкаря).

Легенди. На відміну від казок легенди не мають традиційних початкових і прикінцевих формул, усталеного чергування подій. Вони починаються з викладу змісту і закінчуються висновком, повчальним підсумком. За своїм походженням термін «легенда» – книжний. Первісно він означав пояснювальний напис, розрахований на доконче прочитання (тексти на брамах, на монетах, пам'ятниках, малюнках, географічних картах і т. д.). Вчені-фольклористи розширили обсяги цього терміну, об'єднавши ним, крім релігійно-фантастичних легенд, різноманітні легенди чисто народного, світського характеру [12,С.8].

Теми, сюжети і персонажі легенд – розмаїті. Легенди органічно ввійшли в усі жанри давнього українського письменства, в іконопис і малярство, в народну свідомість, відобразилися у народних колядках, щедрівках, баладах, думах, казках, анекдотах та інших жанрах фольклору.

Перекази. Оповідання про історичних осіб і події, в яких реалістичні моменти поєднуються з звичайними казковими або легендарними мотивами [13,С.271]. Це інформація, яка ведеться не очевидцями, а шляхом переповідання почутого (звідси й назва жанру – переказ).

Перекази відображають життєві факти, явища і події. Головні їх цикли – історичні, топонімічні, етнімічні, зоогонічні та ін. Усі ці цикли тяжіють до локалізації та хронологізації об'єкта зображення, в чому виявляється специфіка відношення творів даного жанру до дійсності. Зазвичай, місце і час визначаються не з абсолютною точністю, а переважно узагальнено [12,С.7].

Прислів'я. Твердження, що висловлюють життєву філософію народу, узагальнений досвід, висновки й оцінки певних життєвих фактів і явищ та мають форму короткого двочленного речення, розбитого римою або побудовою на дві частини, між якими існує зв'язок психологічного предмета і присудка, причини і наслідку, протиставлення, порівняння і т. д. Деякі прислів'я виразно зберегли сліди давніх вірувань, уявлень і світогляду.

Прислів'я відзначаються великим багатством тематики: думи про Бога, правду і справедливість, про багатих і бідних, про людські почуття і настрої, про причини і наслідки у природі, думки про патріотизм, про волю, про громадські й політичні справи, морально-етичні погляди і т. д.

Приказки. Одночленний вислів, часто в формі спостереження якогось одного характеристичного явища. Приказка часто буває неповним реченням, навіть частиною речення. Вона не дає узагальнення, а вказує характеристичну рису явища. Прислів'я і приказки належать до живих жанрів сучасного фольклору [13,С.271].

Загадки. В тексті загадки описується окрема ознака предмета або даються комбінації аналогічних ознак іншого предмета, на підставі яких треба його назвати. Загадка, як і прислів'я, сформульована стислою, образною мовою, часто має ритмічну форму.

У давнину загадки відігравали досить активну роль в житті різних народів – були засобом випробовування мудрості, розумових здібностей, зрілості людини, її здатності самостійно орієнтуватися в навколишньому середовищі.

Українські народні загадки відзначаються багатством тематики і художньої форми. Їх предметом, об'єктом є навколишній світ: від зоряного неба, оточуючої природи, картин виробничого та родинного побуту аж до абстрактних понять та образів з громадського життя.

Повір'я. Це зразок традиційних уявлень та вірувань українців про природу, її процеси і явища, час, пори року, про людину та її різноманітну діяльність на основі своєрідного національного світогляду, з елементами міфологічного мислення, віри, світобачення [10].

В українського народу збереглося багато повір'їв про воду, вогонь, місяць, блискавку, сніг тощо. Своєрідні погляди народу на такі явища, як вітер, вихор, дощ, веселка, хмара, роса та ін.

Упродовж усього історичного розвитку людина прагнула охопити своєю свідомістю якнайширшу картину світу, пояснити, пізнати природу задля того, щоб застосувати її для своїх потреб.

У кожному з вище охарактеризованих жанрів в тій чи іншій мірі спостерігається зв'язок з природними та суспільними об'єктами чи процесами.

Розглянемо застосування окремих видів народної творчості на уроках географії у 6 класі.

Фрагмент уроку з теми «Внутрішня будова Землі. Поняття “земна кора”, “літосфера”. Будова земної кори та її склад. Типи земної кори» на етапі «Систематизація і узагальнення засвоєних знань, умінь і навичок».

Аналіз змісту загадок.

- Відгадайте загадки і за допомогою відповідей заповніть схему «Складові частини Землі».

1. В глибині воно яріє,
Очевидно, червоніє,
Підставляє всім плече.
І пече, пече, пече...
Словом – як жовток в яйці,
Та не втримати в руці. (Ядро)
2. Дивина напівміфічна:

Отака собі... пластична.
Водночас вона тверда.
Хоч тече немов вода,
Бо розжарена страшенно.
Всі це знають достеменно. (Мантия)
3. У яйці є шкаралуща,
І Землі вона присуша.
Ну а це – праматір всіх,
І не знати її гріх. (Земна кора)

Фрагмент уроку з теми «Внутрішні процеси, що зумовлюють зміни земної кори. Рухи земної кори» на етапі «Повідомлення теми уроку, постановка мети і завдань».

Ознайомлення з повір'ями та аналіз їх змісту.

- Всі ви напевно багато чули про землетруси і діяльність вулканів, бачили по телебаченні їх наслідки. Але чи знаєте ви причини виникнення цих явищ? Що про це кажуть народні повір'я? [7].

1. Земля тримається на воді завдяки великій рибі: кожен сім років риба то опускається, то підіймається, тому бувають роки мокрі і сухі.

2. Землетрус буває тоді, коли риба, що тримає землю, перекидається на інший бік.

3. Земля тримається на двох китах: коли тримає землю самець, то літо буває сухе, бо він підіймає землю вище, а коли - самка, то знижується, і від того ріки і озера виходять із берегів, а літо буває мокрим.

- Чи погоджуєтеся ви хоча б з одним із прочитаних повір'ям? Чому? Відповідь обґрунтуйте.

- Послухайте легенду і з'ясуйте іншу причину, яка змушує Землю рухатися.

Старі люди розказують, що колись у повітрі колихалося щось таке, ніби шар-м'яч. Хтось його штовхнув і він розірвався; полетіли куски цього шару в різні сторони й утворилися земля, сонце, місяць, зорі. З одного куска утворилася земля, що ми на ній живемо. Завдяки китові, який підмостив свого хвоста, затрималася наша земля, а то була б полетіла в бездну. Цьому китові довго лежать обрида і починає ковиллять хвостом, а земля починає ворушитись.

- На сьогоднішньому уроці ми з вами дізнаємося про дійсні внутрішні процеси, які зумовлюють зміни земної кори, а також про рухи літосфери і причини виникнення цих рухів.

Фрагмент уроку з теми «Зовнішні процеси, що зумовлюють зміну земної кори: робота вітру, текучих і підземних вод, морів та льодовиків» на етапі «Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок».

Ознайомлення з приказками та аналіз їх змісту.

— На земну поверхню постійно впливають, крім внутрішніх сил, зовнішні. Ще наші предки помітили, що окремі компоненти природи можуть змінювати рельєф Землі. Послухайте приказки і назвіть зовнішні сили, які помітили наші предки, що впливають на рельєф? [1, С.53].

- Від великої води надійся шкоди.

- Сильна вода греблю рве.

- Вода в одного бере, а другому дає.

- Тиха вода береги рве.

- Де вода, там і біда.

- Бистра вода надійде та й перейде, а тиха мулить та й мулить.

- Мала крапля великий камінь продовбає.

- З вітром прийшло, за вітром і пішло.

- Коли вітер повіє, легко очі запорошити.

- Вітер подме — і сліди замете.

Фрагмент уроку з теми «Води суходолу» на етапі «Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок».

Аналіз змісту загадок.

— Відгадайте загадки і доповніть схему «Води суходолу».

1. Без ніг, а біжить;

І малеча і дорослі

Без рук, а рукава має. (Річка)

Часто йдуть до нього в гості. (Озеро)

2. Серед села корито Водою налито,

3. Не ставок і не ріка,

Біля нього вербичка пухнаста

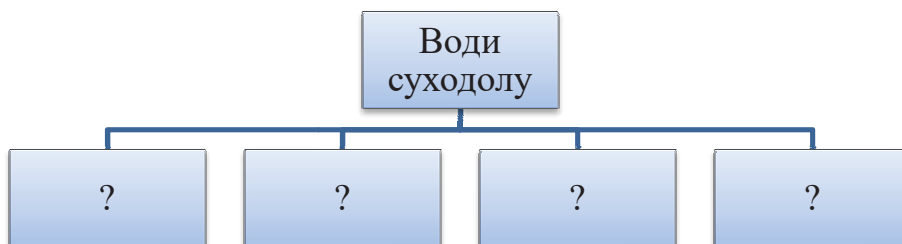
Мох росте і осока.

І калина гілляста

Там земля - неначе тісто,

Що воно за дивне місце? (Болото) 4. Під
землею щось булькоче
Ніби вискочити хоче.

Часто тихо там тече
Пок не зробить джерельце. (Підземні
води)

Фрагменти уроків з теми «Атмосферний тиск і вітер. Постійні та змінні вітри. Основні пояси атмосферного тиску на землі» на етапах:

1. Етап уроку «Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок»

Ознайомлення з повір'ями та аналіз їх змісту.

– Послухайте повір'я про причину появи вітру і скажіть, чому люди в давнину так характеризує це явище.

«Причину появи вітрів приписують дії якихось таємних істот, що дують із чотирьох боків землі за розпорядженням головного «вітровія».

«Вітер пояснюють так: із чотирьох протилежних сторін світу стоять чотири великі людини з величезними вусами і губами і постійно дують один до одного. Якщо котрийсь із цих чотирьох велетнів дує сильніше від інших, то з того боку й буває вітер».

«Вітер прикований величезними ланцюгами за руки й ноги до кам'яної скелі. Поривчастий вітер - сильне дихання внаслідок спроби зірватися з ланцюга і позбутися пут. Він - чорт, а тому люди, боячись образити його, відгукуються про нього з повагою».

«Вітер - це така людина: бігає собі білим світом і моргає одним вусом; цим він утворює сильне повівання. Якби він моргнув двома вусами, то здійнялась би така буря, що вмить перекинула всесвіт догори дном». [8]

2. Етап уроку «Систематизація і узагальнення засвоєних знань, умінь і навичок»

Ознайомлення з прислів'ями та аналіз їх змісту.

Робота в групах.

– А зараз давайте утворимо чотири групи, кожна з яких отримає по три прислів'я. Після трьох хвилин обговорення необхідно проаналізувати зміст кожного з них. [33, с.63].

Перша група.

- Валиться з ніг від самого вітру.
- Без вітру і билінка не ворухнеться.
- У кишені вітер гуляє.

Друга група.

- Вітер дме, хоч не знає, що погоду він міняє.
- Вітер подме – сліди замете.
- Вітер не дме, то й очерет не шумить.

Третя група.

- Вітра в полі шукати.
- Не дмухай проти вітру.
- З вітром прийшло, за вітром і пішло

Четверта група.

- Кожний вітер по-своєму дме.
- Куди вітер хилить, туди й гілля хилиться.
- Посієш вітер – пожнеш бурю

– Отже, як ви розумієте ці прислів'я.

Фрагменти уроків з теми «Види опадів та закономірності їх розподілу на земній кулі» на етапі:

1. «Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок»

Ознайомлення з приказкою, прикметою, піснею та аналіз їх змісту.

– Здавна люди прагнули зрозуміти причину утворення туману. Примітили, що тумани на низинах осідають, тому й говорили: на низинах тумани стоять, до сонечка косити не дають; а туман, який зникає після сходу сонця, віщує гарну погоду[14,С.19]. Чи характерна дана прикмета для нашої місцевості?

– Це природне явище оспівується в народних піснях:

На долині туман,
На долині туман упав.
Мак червоний в росі,
Мак червоний в росі скупав

– Всі ми неодноразово спостерігали такі опади, як туман і роса. Коли вони утворюються? І туман, і роса належать до опадів, які виділяються безпосередньо з повітря. Вони також належать до рідких опадів. Яка ж між ними відмінність?

2. «Систематизація і узагальнення засвоєних знань, умінь і навичок»

1. Аналіз змісту повір'їв.

– Послухайте українські народні повір'я і скажіть, чи правильно люди розуміли причину випадання опадів?

– Про походження дощу розповідають: «Якось людина постійно роз'їжджає верхи на коневі і коли їде через воду, то каже, що це «будяки», якщо кінь сьорбне трохи води і пирсне, то піде невеликий дощ, а якщо більше захопить води і почне фиркати, то дощ буде більший».

«Дощу іноді немає від того, що відьми знімають зорю і ховають у погребі – в горшок. У такому випадку варто очистити криниці - і дощ буде».

«Якщо нема довго дощу, то треба, щоби дівка посипала у три криниці свяченим маком, який святять на Великдень, то буде іти дощ».

«Коли дощ іде, не можна бігти, бо сильніший буде йти».

«Хмари – «бісова свайба». Кажуть: «Бачиш, які чорні хмари? Видно, біс жениться».

«Чорти збирають хмари по маленькому клаптику і зносять до одного місця - так і утворюється величезна хмара».

«На небі запас снігу досить великий, а на землю його лопатами скидають ангели».

«Сніг падає від того, що ангели прочищають на небі дорогу».

«Сніг, на думку народу, збирають чорти. Він виходить із землі і води, у вигляді пари в хмарах наростає. Зібравши багато снігу, сатана святкує своє весілля і розсипає сніг, від чого бувають великі хуртовини».

«Град вважається карою Божою за гріхи. Для його відвернення і припинення викидають на двір коцюби і лопати, кладуть їх навхрест, а декотрі перекушують градинки».

«Під час граду дехто намагається першу побачену градинку розкусити зубами, вважаючи, що градова хмара - справа відьми, то цим й чари припиняться, а хмари, не накоївши лиха, розійдуться. Град випускають «відьмаки» із криниць»[8].

2. Ознайомлення із загадками, прикметами, прислів'ями і приказками та аналіз їх змісту.

– У процесі відгадування загадок доповніть речення «До атмосферних опадів відносять ...».

Я падаю на ваші хати,
Я білий, білий, волохатий,
Я прилипаю вам до ніг
І називаюсь просто... (Сніг)
В нас зимою білим цвітом
Сад зацвів, неначе літом. (Іній)

Летіло золото, а стало болото. (Дощ)
Сидить дід за подушками,
Стріляє в бабу галушками. (Град)
Хмара сива увесь світ накрила. (Туман)
Ішла дівка вночі, загубила ключі;
Місяць украв та сонцеві оддав;
Як сонце встане, так її не стане. (Роса)

– Чи характерні наступні прикмети для нашої місцевості?

* Коли сонце заходить за хмари, буде дощ.

* Дим стелиться низько, буде дощ, тепло.

* Великі дощові бульки на воді – дощ буде іти довго

Фрагменти уроків з теми «Погода, її елементи, типи, зміна в часі» на етапі:
«Формування і засвоєння нових знань, умінь і навичок»

1. Аналіз змісту приказок.

– Для якої ознаки поняття «погода» характерна приказка: «Буває год, що на день сім погод» [11, С.62].

– Для якої пори року характерний тип погоди описаний в таких приказках:

– В таку погоду шкода і пса надвір вигнати. (Зима)

– Тиха погода, хоч мак сій. (Зима, літо)

– В часи погоди бійся великої води. (Весна)

– От була б вигода, щоб уночі була погода, а в робочий день лив дощ цілий день.
(Весна, літо, осінь)

– Погода – всім вигода, а сльота – всім гризота. (Весна, літо, осінь)

– Погода: один день блисне, а сім днів кисне. (Осінь)

Таким чином, лише на декількох конкретних прикладах ми показали технології застосування різних видів народної творчості у навчально-виховному процесі з географії. Оскільки сприйняття шестикласника більш цілеспрямоване, ніж молодшого школяра, то саме у цьому віці елементи народної творчості дають можливість осмислено засвоїти сутність природних фактів, уявлень, понять, процесів, закономірностей, причинно-наслідкових, функціональних, просторових, логічних та інших зв'язків.

Література:

1. Віденіна Я. Світовий океан. // Краєзнавство. Географія. Туризм (Шкільний світ). 2010. – №34. – С. 20-22

2. Варакута О.М. Використання народної творчості на уроках з курсу «Загальна географія». 6 клас (Методичні рекомендації з вивчення розділу «Географічна оболонка та її складові»). / О.М. Варакута, К.М.Тивонюк – Тернопіль. – «Економічна думка». – 2012 р. – 40 с.

3. Вода знайома та загадкова. – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://provodu.kiev.ua/voda-znaioma-ta-zagadkova>

4. Грицай М. С., Бойко В. Г., Дунаєвська Л. Ф. Українська народнопоетична творчість / За ред. проф. М. С. Грицай. – К.: Вища школа. – 1983. – 357 с.

5. Золотницький М. Квіти в легендах і переказах. – К.: Довіра, 1990. Матус О. Українські прислів'я та приказки на уроках географії. // Географія та основи економіки в школі. 2002. – №4. – С. 31-32.

6. Казки народів світу: Для мол. шк. Віку/Ред.-упоряд. І. Г. Сидоренко, В. І. Романець. – К., 1989. – 447с.

7. Клименко В.Г. За сторінками шкільної географії. Хрестоматія. 6 клас. - Харків: Основа, 2005 р. – 192 с.

8. Народні повір'я «Природо, мати невмируща» . – Електронний ресурс. – Режим доступу: <http://ukrlife.org/main/minerva/poviria1.htm>

9. Пестушко В. Народні повір'я і географія. // Краєзнавство. Географія. Туризм. 2005. – №15. – С.3-8.

10. Прислів'я та приказки: Природа. Господарська діяльність людини / АН УРСР. Інститут мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М. Т. Рильського / Упоряд. М. М. Пазяк; Відп. ред. С. В. Мишанич. – К.: Наук. Думка, 1989. – 480с. – (Українська народна творчість).
11. 34. Синя Н. Елементи народознавства у вивченні географії. // Красзнавство. Географія. Туризм. 2003. – №21-23. – С.53-55.
12. Сын ветра: Сказки Центральной и Южной Африки: Пер. с англ., фр. и др. яз. / Сост. и вступ. статья В. Бейлиса. – М., 1989. – 367с.
13. Чебанюк Є. Ю. Жнивварські пісні. – К.: «Музична Україна». – 1990.
14. Яценко В. Вода в повітрі: науково-художні нариси. // Красзнавство. Географія. Туризм. 2011. – №1. – С. 19.

СТАЖУВАННЯ НА СТИПЕНДІАЛЬНІЙ ПРОГРАМІ ІМЕНІ КІРКЛАНДА РОЗШИРЮЄ НАУКОВІ ГОРИЗОНТИ

Іван Рудакевич

*Тернопільський національний педагогічний університет імені Володимира Гнатюка, кафедра
географії України і туризму, м. Тернопіль, вул. Максима Кривоноса, 2а*

Про стипендіальну програму імені Кірккланда мені було відомо вже багато років. Після того як цю програму успішно завершили кілька знайомих молодих науковців, я теж зацікавився можливістю взяти у ній участь. Однією з її переваг є фактично безкоштовне стажування в найкращих університетах і організаціях у Польщі, а також добре фінансове забезпечення.

Ідея і забезпечення стипендіальної програми імені Лейна Кірккланда походять безпосередньо від місії Польсько-американського фонду свободи (ПАФС - PAFW). Вони включають підтримку демократичних і економічних перетворень в інших країнах Центральної і Східної Європи. Програма керується і адмініструється фондом "Лідери змін" (Liderzy Przemian). Учасниками цієї стипендіальної програми можуть бути громадяни країн Східної Європи: України, Білорусі, Росії, Грузії, Вірменії, Азербайджану, Казахстану і Киргизстану. Щорічно навчання і стажування в Польщі проходять більше 40 стипендіатів з цих країн.

Відбір на стипендіальну програму імені Кірккланда оголошується на початку кожного року, а заявку можна подати до 1 березня. Далі заявка з мотивованою тематикою дослідження чи перебування проходить три етапи розгляду спеціальними комісіями. На останньому етапі відбувається співбесіда претендента на стипендію з адміністраторами програми і представниками посольства Польщі в країні. Для заявників з України, Росії і Білорусі співбесіда відбувається на польській мові, причому рівень володіння нею не повинен бути нижче середнього (B1-B2). Для представників інших країн дозволяється подача заявки і співбесіди на англійській мові.

У 2016 році я вирішив подати дослідницький проект на стипендіальну програму ім. Л. Кірккланда. Тематикою мого дослідження було вивчення досвіду польських міст у розвитку туристичної інфраструктури. У квітні пройшов співбесіду у консульстві Республіки Польща у Львові, а в червні отримав підтвердження щодо зарахування на проходження стипендіальної програми у 2016-2017 навчальному році. Місцем реалізації моєї програми і дослідження був вибраний Вроцлавський університет.

Вроцлавський університет є одним з найстаріших вищих навчальних закладів Польщі, заснований ще у 1702 році тодішньою німецькою владою. За період діяльності університету 11 його працівників і випускників стали лауреатами Нобелівської премії в різних науках. На сьогодні він входить у п'ятірку найрейтинговіших вищих навчальних закладів Польщі. Свою програму і дослідження я проводив на кафедрі регіональної географії і туризму факультету наук про Землю. Керівником моєї дослідницької роботи був доктор Кшиштоф Відавський.

Програма мого перебування на стипендії Кірккланда передбачала насамперед написання підсумкової роботи та наукових публікацій, участь у конференціях, семінарах, обов'язкове відвідування занять з 12 вибраних мною предметів, курси польської та іноземної (в моєму випадку – англійської) мови. Обов'язковим було також відвідування п'ятьох інтеграційних з'їздів програми у важливих адміністративних і університетських центрах Польщі – Кракові, Вроцлаві, Варшаві, Познані та Любліні. Перша вступна інтеграційна зустріч відбувалася у Кракові протягом майже